

DİHLEVÎ'YE GÖRE İSLAM'IN SEMBOLLERİ/ ŞEAİR-İ İSLAM

Selim ÖZARSLAN
Doç. Dr., Fırat Ü. İlahiyat F
sozarslan1@firat.edu.tr

Özet

Simgeler ve semboller somut varlıkların, düşüncelerin, durumların basit işaretleridir. Var olan her şeyin bir simgesi olduğu gibi, İslam Dini'nin de simge ve sembolleri vardır. Ve bunlara "Şeair-i İslam" denilmektedir. İslâm düşünce tarihinde ve medeniyetinde tarihî bir süreç içerisinde oluşan Şeair-i İslam'ın yani İslam simge ve sembollerinin belirlenerek ortaya konması, içerisinde yaşadığımız küreselleşen dünyada daha da önemli bir hal almıştır. Dinin tanınması, korunması ve bilinmesi dolayısıyla sosyal ve küresel barışın oluşturulmasında onun simge ve sembollerine saygı duyulması gerekliliktir. İslam'ın pek çok şeâiri/ sembolü olmakla birlikte en önemlileri şunlardır: Kur'an, Kabe, peygamber, namaz, cami ve minareler, kurban kesmek, ezan, hac, tesettür ve sünnet olmak vb.

GİRİŞ

Hiç şüphe yok ki, İslâm düşünce tarihinde ve medeniyetinde tarihî bir süreç içerisinde oluşan şeair-i İslam'ın yani İslam simge ve sembollerinin belirlenerek ortaya konması, içerisinde yaşadığımız küreselleşen dünyada daha da önemli bir hal almaktadır.

Türkçe'de simgeler ve semboller somut varlıkların, bir fikir veya düşüncenin yerini tutan basit işaretlerdir. Sembolü bir manayı, kavramı veya varlığı ifade eden şekil, remiz, rumuz, alamet, nişan ve işaret olarak tanımlamak da mümkündür.¹ Genel olarak tüm işaret, alamet, nişan ve belirtilerle kastedilen şeyleri içine alan sembol, geniş kapsamlı ele alındığında; kendi dışındaki bir şeye karşılık olmak üzere akla getirilen her hangi bir şey olarak tarif edilmektedir. Yani, bir şey kendi dışındaki bir gerçekliği temsil ediyorsa

¹ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yay., 8. Baskı, Ankara, 1990, 978.

veya onun yerine geçiyorsa sembol sayılmaktadır.² Sözgelimi bayrak bir simgedir; ait olduğu ülkenin bağımsızlığını, birlik ve bütünlüğünü sembolize eder. Yine ayna simgesi, kadını; yay ve ok simgesi, erkeği işaretler simgelerdir. Günlük hayatın bir parçası haline gelen Trafik işaretleri de simge ve semboller sınıfına güzel bir örnektir. Trafik işaretlerinin tamamı yol boyunca karşınıza çıkacak her türlü yol durumlarını ve tehlikeleri haber veren simgelerdir. Simge ve sembol yerine "remz" kelimesinin kullanıldığı da bilinmektedir. Süsleme ve tezyinat sanatında yaygın olarak kullanılan "gül" figürü, Hz. Peygamber'i, "lale" figürü ise Yüce Allah'ı remz etmektedir. Bununla birlikte sembol, sembolün kullanılışı ve sembolizm³ konusunda insanbilimciler/ antropologlar, psikologlar, sanat tarihçileri, edebiyatçılar, edebiyat eleştirmenleri, din bilginleri olan ilahiyatçılar ve filozoflar tarafından birbirinden oldukça farklı tarifler yapılmış ve öylesine sofistike kuramlar geliştirilmiştir ki, bunları birbirleriyle örtüş-türmek yada bağdaştırmak neredeyse imkan dahilinde gözükmemektedir.⁴ Ancak kimilerince trafik işaretleri, sembol olarak görülme de biz onları sembol ve simge olarak gördüğümüz gibi nişane, belirti, iz, alamet anlamına gelen "şe'air" kavramını da sembol ve simge olarak kabul ettiğimizi ve o şekilde kullandığımızı belirtmek istiyoruz. Çünkü sembol kelimesi bahsedilen bütün manaları kapsar mahiyettedir.

Bir ülkenin İslam beldesi olmasının en önemli belirti ve göstergelerinden birisi orada İslam'ın alem ve nişanlarının bulunması ve hayatiyetini sürdürmesidir. İslam'ın alem ve nişanlarına başka bir ifadeyle simge ve sembollerine kısaca şe'air veya Şeair-i İslam denilmektedir. Bunlar İslam'ın simge ve sembolleridir. Bir coğrafyaya İslam'ın damgasını vuran unsurlar bunlardır. İlk bakışta bir yerin ya da bir bölgenin İslam ülkesi olup olmadığını anlamak, ancak orada İslam'a ait simge ve sembollerin bulunmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu simge ve sembollerin en görünenlerinin başında camiler ve onlara ait minareler gelmektedir.

Bunun ötesinde İslam dinini hatırlatma özelliği bulunan ve simgesel anlatım gücüne sahip olan ritüellere de Şeair-i İslam adı verilebilir. Dünyanın çeşitli coğraf-yalarında yaşayan Müslümanların ibadetlerini yaparken Mekke'de bulunan Mescid-i Haram'a/ Kâbe'ye doğru yönelmeleri başka bir deyişle Kible tarafına dönmeleri bu tür ritüellere örnek olarak verilebilir.

Müslüman'ın kolektif kimliğinin sosyal ve günlük hayattaki tezahürleri, "şeair-i İslam" diye bilinen değerlerdir. İslam'ın tanıtıcı özel ve vazgeçilmez simgeleri, Allah'ın kendisine taat vesilesi ve işareti kıldığı İslam'ın ve İslamî hayat tarzının alâmetleri bu değerlerdendir. Bu nedenle, bu değerler Müslümanlarca yaşatılmalı ve yüceltilmelidir.

² Bevan, Edwyn, *Symbolism and Belief*, London, Glasgow, 1962, 244; Koç, Turan, *Din Dili*, Rey yay. Kayseri, trs., 91

³ Sembolizmin amacı, bir yerde sembolize edilen şeyin önemini artırmaktır. Bkz. Mircea Eliade, *Images and Symbols*, İng. Çev. P. Mariet, New Jersey, 1991, 16.

⁴ Koç, *Din Dili*, 91.

Kur'an, namaz, Kâbe, hac, ezan, sünnet/ hitan bunlardandır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Şeâir, Kur'anî bir kavramdır. Bu terim Kur'an-ı Kerim'de Bakara, Maide, Hac sûrelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir.⁵ Bir yerde de meş'ar (Meş'ar-i Haram) şeklinde geçmektedir.⁶

Şeâir kavramı tekili "şa'ire" olan Arapça bir kelime olup, dince kutsal sayılan, yerine yetirilmesi bir başka deyişle ifası istenilen şeyler, dini semboller, remizler, özel belirtiler ve Allah'a ait nişaneler manalarına gelmektedir.⁷ Allah'ın iradesini gösteren ibadet şekillerine, dini emir ve yasaklarına, kulluk ve itaatine nişane olan, haber veren alametlerine de "şeâir" denilmektedir.⁸ Allah'a itaatın alametleri kılınan her şey Allah'ın şeâirindendir. Ayette geçen "şeâirillah" lafzı da bu anlamda yani Allah'a itaatın alametleri, nişanları manasında kullanılmaktadır.⁹ Dinin şeâirinden maksat ise, Allah'ın kendisine ibadete vesile olmak üzere haklarında saygı göstermeye, onlarla kulluk görevlerini yerine getirmeye insanları çağırdığı şeyler, eserlerdir. O halde Allah'ın nişanelerine yani şeâirine saygı göstermek, Allah'a saygı göstermek demektir. Savaşta iki tarafın tanışması için kullanılan alamet ve işarete de şiar "parola" denir.¹⁰

Şeâir kelimesi birçok kullanıma sahiptir. Şeâir bazen ibadetin kendisine, bazen de yerine denir.¹¹ Bunlardan bir kısmına örnek verecek olursak şunları söyleyebiliriz: Şeâir-i Hac; Hac ibadeti süresince yapılması gereken görevler, örneğin, hac için ihrama girmek, mikatlar, şeytan taşlamaları, Safa ve Merve, Meş'ar-i Haram, Arefe ve rükün, Kabe'yi tavaf, sa'y, kurban, saç tıraşı ve ihramdan çıkma gibi görevler yani menâsik-i hac, haccın şeâirlerindendir. Hac menâsikinde şeâir, hem ibadet hem de ibadetin yeri manasında kullanılmıştır.¹²

Şeâir-i Vakıf: Mevcut bulunmamaları vakfın görevlerini yerine getirmemesi sonucunu gerektirecek kişiler ile diğer vakıf araç ve gereçleridir. Cami ve mescitlere nazaran imam hatipler, müezzinler, kayyumlar, aydınlatma, tefrişat, abdest alma mekan ve araçları ¹³gibi şeylerdir.

⁵ el-Bakara, 2/ 158; el-Maide, 5/2; el-Hacc, 22/32, 36.

⁶ "Arafattan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın." el-Bakara, 2/198.

⁷ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânul-Arap*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1410/1990, IV, 414; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1998, 417.

⁸ Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik-Şura, İstanbul, trs, III, 82.

⁹ İsfahânî, Rağıb, Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredâtü fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986, 384; Râzî, Fahreddin, *et-Tefsirü'l-Kebir*, (Mefâtihi'l-Gayb), Daru'l-Fikr, 1415/1995, IV, 175

¹⁰ Râzî, *et-Tefsirü'l-Kebir*, IV, 175.

¹¹ Râzî, *et-Tefsirü'l-Kebir*, IV, 176; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 440.

¹² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 417.

¹³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 417.

Görüldüğünde veya duyulduğunda İslam'ı çağrıştıran ibadetlere ve ibadet mekânlarına Şeair-i İslam denildiğini söyledik. İslam'a ait ibadetlerin tamamında bir derunî (içe donuk) taraf bulunur. Bununla birlikte inanç ve ibadetlerin bir de tezahür eden, dışa vuran, görünen, tecelli eden; kültür, tarih, zaman ve mekan olan tarafı vardır. İşte inanç ve ibadetlerin dışa vuran, görünen tezahür eden, duyumsanan yönü dinin şeairini oluşturur. Dinin kalbî yönünün amele dönüşmesiyle şeairler ortaya çıkar. Tesettür, selâm, cuma ve bayram namazları, hac, minare, cami, ezan gibi şeyler İslam'ın şeairlerindendir. İslam'ın şeairi yani sembolleri yalnızca bireyleri değil, bütün toplumu ilgilendiren hususları içerisine alır. İslam'ın simge ve sembollerine saygı ve tazim amacıyla yapılan bütün şeyler makbul ve övülmeye layık davranışlardır.

2. İLAHÎ ŞERİATLAR, ALLAH'IN ŞEAILERİNE/ NİŞANELERİNE SAYGI ESASINA DAYANIR

Din ya da ilahî şeriatlar, Allah'ın nişanelerine /şearine saygı ve tazim, onlarla Yüce Allah'a yaklaşma esası üzerine kurulur. Allah'ın nişanelerine saygı duymak, onlara tazim göstermek ve yerine yetirilmesini istedikleri eylem ve davranışları ifa etmek suretiyle insanlar Allah'a yaklaştı ve yönelmiş olurlar. Bu durum yani Allah'ın nişanelerine saygı ile Allah'a yaklaşma hususu Allah'ın sünneti olmak üzere insanlar için belirlediği yolun bir gereği olmaktadır. Allah, soyut/ mücerret kavramları, kolay kavranabilmesi için somut/ müşahhas şeylere benzetmek yoluyla insanların anlayışına indirgemektedir.

Nişanelerden kastedilen, Yüce Allah'a ibadette kullanılan açık ve duyularla algılanabilen şeylerdir. Bunlar yalnızca Allah'a özgü kılınmış ve bunun sonucunda onlara gösterilen saygı, Yüce Allah'a saygı; onlara karşı gösterilen saygısızlık da Yüce Allah'a gösterilen saygısızlık kabul edilmiştir. Bu insanların kalplerinde hiç çıkmayacak bir şekilde öylece yer etmiştir.¹⁴ Bu durumu şu ayetler açıklığa kavuşturmaktadır: "Her kim Allah'ın nişanelerini yüceltirse şüphesiz ki bu kalplerin takvasından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır."¹⁵ "Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu) şeairlerine/ dinî işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin..."¹⁶

Allah'ın nişaneleri, işaretleri ya da şeairi belli bazı mükellefiyetleri içeren bir tabir olmayıp, bütün mükellefiyetleri içine alan genel bir tabirdir. Yani Allah'ın şeairi Allah'ın dini demektir. Fahreddin er-Râzî (ö.606/1210)'nin belirttiğine göre Hasan

¹⁴ Dihlevî, Şah Veliyyullah İbn Abdurrahim, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, Thk. Muhammed Şerif Sukker, Beyrut, 1413/1992, I, 206.

¹⁵ el-Hacc, 22/32

¹⁶ el- Maide, 5/2.

el-Basri (ö.110/728) de bu kanaattedir.¹⁷ Allah'ın şeairine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir.

Her hangi bir şeyin nişane niteliği kazanabilmesi, doğal bir yolla olur. "Bilindiği gibi bireyler, sahip oldukları bir âdet ve haslete karşı yatkınlık, sevinç ve huzur hissederler. Zamanla bu durum yaygın ve meşhur bir hal alır, apaçık/ bedihî şeylerden sayılarak, hakkında asla şüphelenilmez bir duruma gelir. Böyle bir durumda Allah'ın rahmeti, içlerindeki duyguların ve aralarında yaygın biçimde bulunan bilgilerin (şeair olmasını) gerektirdiği şeylerin suretinde tecelli eder. İnsanlar da hemen onu kabul ederler. Bu şekilde o şeylerin hakikati üzerinden perdeler kaldırılmış olur. Onlara yönelik çağrı uzak yakın herkese aynı düzeyde ulaşır. İşte o zaman, onlara saygı duyulması bireyler üzerine yazılır ve durum Allah'ın adıyla yemin etme gibi bir hal alır. Nasıl ki Allah'ın adıyla yemin eden birey, yalan söylemesi halinde nefsinde Allah'a karşı saygısızlık ettiğinin bilincinde olur ve bu sebepten hesaba çekilmeyi hak ederse, burada da durum aynı olur. Bireyler arasında bazı şeyler yayılır ve onlar hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu durum, haklarında Allah'ın rahmetinin, ancak bilgi sahibi oldukları şeyler doğrultusunda tecelli etmesini gerekli kılar. Çünkü ilahî tedbir, en kolaydan başlayan bir tedricilik esasına dayanır. Ve yine bu durum, bireylerin onlara karşı son derece saygı göstermelerini ve bu yüzden de sorgulanmalarını gerekli kılar. Çünkü onların olgunluk/ kemal durumları, hiçbir kusur gösterilmeksizin ifade edilen saygı halidir. Zira Yüce Allah, kendisine yönelik bir fayda getirmesi için kullarına herhangi bir şeyi vacip kılmış değildir; o böyle bir durumdan da uzaktır, beridir. Aksine Allah'ın gerekli kıldığı bütün sorumluluklar, sonuç itibarıyla bireylerin kendi yararlarına yöneliktir. Bu durumda bireylerin olgunlukları, ancak en üst düzeyde saygı göstermeleriyle mümkün olacaktır. Bundan dolayı bireyler/ insanlar, kendi telakkileri doğrultusunda sorumlu tutulmuşlar ve kendilerine yüklenen Allah'a ait haklar konusunda ihmal göstermemekle emr olunmuşlardır. Bu gibi konuların teşrî kılınmasındaki asıl gaye, bireyin hali olmayıp, sanki bütün insanlık gibi kabul edilen toplumun halidir"¹⁸

3. BAZI İSLÂMÎ SEMBOLLER

İslam'ın şeairi çok fazla olmasına rağmen Dihlevî bunların en büyüklerini dört tane olarak sayar: Kur'an, Ka'be, Peygamber ve Namaz.¹⁹ Allah'ın nişanelerine (şeairine) saygı göstermek gerekir. Bu nişanelerin en başında da namaz, Kâbe ve Kur'an gelmektedir. Saygının en üst seviyesi, bireyin saygı gösterdiği şeye temiz olarak (abdestli) ve nefsinin yeni bir fiille uyarmış olarak yaklaşmasıdır. Bu sebepten namaz, Kâbe ve Kur'an'a ancak temiz (abdestli) olan bireylerin yaklaşabilmesi mümkün görülmüştür.²⁰

¹⁷ Râzî, *et-Tefsiri'l-Kebir*, XI, 130.

¹⁸ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 207-208.

¹⁹ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 208.

²⁰ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 510.

3.1. Kur'an-ı Kerim

İslâm dininin sembollerinin başında Kutsal Kitap, Kur'an-ı Kerim gelmektedir. O, Allah'ın peygamberi aracılığıyla bütün insanlığa gönderdiği ilahi mesajları, emir ve yasakları içermektedir. Kur'an, inananlarını dünya ve ahiretteki yaşamlarında huzur ve kurtuluşa götürecektir hayat nizamıdır. O, dinin temel ve asli kaynağı olup kurucu-bilgi, kök- fikirdir. Bu sebeplerle Kur'an, İslam ve Müslüman kimliğinin olmazsa olmaz simge ve sembollerindendir. Kur'an'a saygı, onu gönderen Yüce Allah'a saygı ile aynı mesabededir. İnsanların peygamberlerinin yollarından yürümeleri, onlara indirilen kitaplara gösterdikleri saygı ve onları okumalarına bağlıdır. Asırlar boyu okunan ve rivayet olunan tüm kutsal kitaplar ve Kur'an olmaksızın ilimlerin kabul ve nesilden nesile aktarılması ilk bakışta imkânsız gibi görülür. İşte insanların bu durumu, Yüce Allah'ın sonsuz ve eşsiz rahmetinin, âlemlerin Rabbinden inen bir kitap suretinde tecelli etmesini gerekli kıldı ve ona saygı duyulması gerekli/ vacip oldu.

Kur'an'a gösterilmesi gereken saygı şekilleri şu tarzda sıralanabilir: 1- Kur'an'ı dinlemek ve okunduğu sırada susmak; 2- Emirlerini derhal yerine getirmek, emretmesi halinde hemen tilavet secdesi yapmak, tesbih etmek gibi. 3- Abdestsiz olarak Mushaf'a (Kur'an'a) el sürmemek.²¹

Günümüzde İslam'ın simge ve sembollerine karşı bir kampanyanın başlatıldığı, ihmal edildiği, alay ve dalga konusu edildiği bilinen bir gerçektir. Bazı batı ülkelerinde İslam ve Müslüman kimliği düşman olarak görülerek insan onuruna uygun düşmeyen muamelelere maruz bırakılmaktadır. Bunun en son örneklerini Guantanamo'da Müslüman tutuklulara, Yunanistan'da Müslüman göçmenlere yapılan aşağılayıcı tavır ve uygulamalarda görüyoruz. Sorgulama sırasında dinî simge ve sembollerden olan Kur'an'ın yerlere atılmak suretiyle ayakların altına fırlatılması, insan vicdanlarını sızlatacak bir fenomen halini almıştır.²²

3.2. Kâbe

Kâbe de Allah'ın şâirlerinden yani O'nun, kendisine ibadete vesile olmak üzere haklarında saygı göstermeye, kulluk vazifelerini onlar vesilesiyle yapmaya insanları davet ettiği şeylerden biridir. Kâbe ismi Kur'an'ı Kerim'de iki yerde geçtiği halde²³, Beyt,²⁴ el-Beytü'l-Atik²⁵, el-Beytü'l-Harâm²⁶, el-Beytü'l-Muharrem²⁷, el-Mescidü'l-Harâm²⁸,

²¹ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 208.

²² Yazılı ve görsel basın ve yayın organları bu tür haberle doludur.

²³ el-Maide, 5/95, 97

²⁴ el-Bakara, 2/125, 127, 158; Âl-i İmrân, 3/96, 97; el-Enfal, 8/35; el-Hac, 22/26; Kureys, 106/3.

²⁵ el-Hac, 22/ 29, 33

²⁶ el-Maide, 5/2, 97.

²⁷ İbrahim, 14/37.

²⁸ el-Bakara, 2/ 144, 149, 150; el-Maide, 5/2; et-Tevbe, 9/7, 19, 28.

el-Beytül-Ma'mûr²⁹ gibi başka isimlerle de anılmıştır. Fizikî bir mekân olarak Kâbe, Mekke şehrinde Mescid-i Harâm'ın ortasında bulunmaktadır. Kabe'nin ve etrafındaki mescidin inşa edildiği düzdük, "Bekke" diye isimlendirilir. Mekke'nin özel ismi olan Bekke, insanların izdiham meydana getirdikleri yer anlamına geldiği gibi, kibirlilerin kahrolduğu, boyun eğdiği yer anlamına da gelmektedir.³⁰

Kâbe'nin Allah'ın şeairinden/ nişanelerinden olması şöyle olmuştur: Hz. İbrahim devrinde insanlar, güneş ve diğer yıldızların ruhaniyetleri adına tapınaklar, kiliseler vb. yapma konusunda aşırılığa gitmişlerdi. Onlar, duyularla algılamayan soyut bir varlığa doğrudan yönelmenin imkânsız olduğuna inanırlardı. Bu sebeple tapınılan tanrılar adına heykeller yaparlar ve tanrıların bu heykellere hulûl ettiğine, bu heykellere tapmanın kendilerini tanrılarına yaklaştıracığına inanırlardı. O devirdeki insanların bu durumu, Allah'ın rahmetinin tavaf edecekleri ve böylece Allah'a yaklaşılmaya çalışacakları bir ev şeklinde tecelli etmesini lüzumlu kıldı. Bunun üzerine Kâbe inşa edildi ve insanlar bu kutlu eve davet edildiler ve Kâbe'ye saygı duymakta emrolundular. Daha sonra çağlar boyu gelen nesiller, Kâbe'ye saygı göstermenin Allah'a saygı; ona saygısızlığın da Yüce Allah'a saygısızlık demek olduğu inancı üzerine yetiştirildi. İşte böyle bir inancın nesiller boyu yerleşmesi sonucu orada haccetmek gerekli/ vacip kılınmış ve bu kutlu eve saygı gösterilmesi emredilmiştir.

Kâbe'ye gösterilmesi istenen saygı şekilleri şunlardır: 1- Tavaf sırasında mutlaka temiz (abdestli) olmak. 2- Namaz kılarken oraya doğru yönelmek. Kâbe'yi kible edinmek 3- Abdest bozarken, ön ya da arkayı Kâbe'ye doğru çevirmemek.³¹

Allah'ın varlığını, birliğini ve rububiyetini bildirmeye götürücü somut göstergelerden olan Kâbe, aynı zamanda, yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk mescittir. "Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe'dir."³² İnsanlar Kâbe'yi ziyaret edip, ona saygı göstermekle Allah'a itaat etmiş ve ona tazim ve hürmet etmiş olmaktadır. Bu sebeple Kâbe Allah'ın şeairinden sayılmıştır. Kâbe'nin manevî konum ve nüfuzunu artıran niteliklerinden veya Allah'ın şeairlerinden olmasının nedenlerinden birisi de, hiç şüphesiz onun, insanlar için bir kıyam merkezi kılınmış olmasıdır.³³ Kâbe, İslam'da tevhid inancının somut bir göstergesi olduğu gibi Müslümanlar için de sosyal tevhidin (birlikteliğin, dayanışmanın, paylaşmanın) yaşandığı mübarek bir mekandır.

Kâbe bir semboldür. Allah'a yakınlığın sembolüdür. Kâbe'ye yaklaşırken Yüce

²⁹ et-Tür, 52/4.

³⁰ İsfehânî, Rağib, *el-Müfredâtü fi Garibi'l-Kur'an*, 74; Hamevî, Ebu Abdullah Şihabeddin Yakut b. Abdullah, *Mu'cemu'l- Buldân*, Beyrut, trs. V, 182.

³¹ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 208-209.

³² Âl-i İmran, 3/96.

³³ Maide, 5/97.

yaratıcıya ne kadar yakın olduğumuzu gözden geçirmeliyiz. Fizikî planda Kâbe'nin yanında olmak küçümsenmeyecek bir davranıştır. Ancak asıl olan bireyin bu fizikî yakınlığı Mabuduna olan manevî yakınlığını artırmaya aracı kılabilmesidir. Bireyden beklenen nerede olursa olsun ister Kâbe de isterse kendi yurdunda yüzünü Kâbe'ye çevirirken gönlünü de Allah'a çevirme bilinci ve şuuruna ulaşabilmesidir.

Kâbe'ye saygıdan ötürü onu yalnızca temiz olanlar tavaf edebilirler. Kur'an'da bu duruma şöyle işarete bulunmaktadır: "...Sonra temizlenip adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler."³⁴ Kâbe'yi ziyaret edenlerin temizlenmelerinden maksat, öncelikle tıraş olmaları, tırnaklarını kesmeleri, koltuk ve kasık altlarını temizlemeleri ve genel olarak bütün bedeni kirlilerden arınmalarıdır.

Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiğine göre, her birey ve toplumun ibadetleri esnasında yüzünü kendisine doğru çevirdiği bir yönü vardır.³⁵ Kâbe de Hz. Muhammed'in getirdiği dine gönülden inanan bireylerin namaz kılarken bedenleriyle birlikte ruhlarını da çevirdikleri bir yöndür. Bilindiği gibi İslam peygamberi Hz. Muhammed hicretten önce Mekke'de iken namazlarını Kâbe'ye veya Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya doğru kılıyordu. Hicretten sonra Kâbe'ye doğru yönelmesini emreden ayet gelinceye kadar Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kılmaya devam etti. Kâbe, hicretten on altı veya on yedi ay sonra Hz. Muhammed'e hitaben gelen "...yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir, (Ey Müslümanlar!) siz de yüzünü onun bulunduğu yöne çevirin..."³⁶ mealindeki ayetle Müslümanların kiblesi yapılmıştır. Aynı zamanda Kâbe, mecazi anlamda da olsa Allah'ın evi'dir.³⁷ Zira yüce Allah, şu ayette orayı ev (beyt) olarak kendi zatına nispet etmiştir: "Bir zamanlar İbrahim'e beytin (Kâbe) yerini göstermiş (ve şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi ortak koşma, tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secde edenler için evimi temiz tut."³⁸ Böylece o mübarek yapı Allah'ın bir şeâiri/ nişanesi olmuştur.³⁹ Bu sebeple tuvalet ihtiyaçlarını gideren insanların arka ve ön taraflarının Kâbe istikametine gelmesi hoş görülmemiş, mekruh sayılmıştır.⁴⁰

Kâbe'yi manevi açıdan değerli kılan bir başka yönü de onun bereket ve hidayet kaynağı oluşudur. Kâbe, hac ve umre görevini yerine getirenlere bireysel ve sosyal yönden birçok yararlar ve faydalar sağlaması açısından bereket kaynağı olurken, bütün insanlık için de doğru yolu bulma- hidayet kaynağıdır. Kur'an'ın bildirdiğine göre, Kâbe'nin bereket ve hidayet kaynağı olması yalnızca Allah'a inanan Müslümanlar için olmayıp, bütün insan toplulukları içindir "Kuşkusuz, insanlar için kurulan ilk ev

³⁴ Hac, 22/29.

³⁵ el-Bakara, 2/148.

³⁶ el-Bakara, 2/144.

³⁷ Hac, 22/26, 29,33

³⁸ Hac, 22/26.

³⁹ el-Bakara, 2/158; Hac, 22/32.

⁴⁰ Dihlevî, *Hucceti'llahi'l-Bâliğa*, I, 209.

(mabet), Mekke'de, âlemler için bereket ve hidayet kaynağı olan Kâbe'dir."⁴¹

İçerisine giren kimselerin güven ve emniyet içerisinde olacağı bildirilen⁴² Kâbe'nin 'mübarek' sıfatıyla anılması, orada yapılan ticaretin bereketli olmasına işaret olabileceği gibi orada yapılan ibadetlerin Allah katında daha çok sevaba vesile olacağına da işaret olabilir.

İslâm'ın temel esaslarından biri olan hac ve umre gibi ibadetlerin yapılmasına mekân teşkil eden Kâbe-i Muazzama, aynı zamanda renkleri, ırkları ve dilleri ayrı olan insanların İslam birliği ve kardeşliği potası altında bir araya gelip kaynaştığı büyük bir kongredir. Orada ırk, renk, dil, makam ve mevki gibi dünyevî farklılıkların bir anlamı olmadığı, Allah'ın huzurunda bütün insanların eşit olduğu, üstünlüğün ise ancak takva (Allah'a karşı sorumluluk bilinci) ile ölçülebileceği bir kez daha bütün zihinlere işlenmiş olur. Bu bağlamda Kâbe İslam'a göre Allah katında üstünlüğün yalnızca takvada olduğu ilkesinin pratiğe döküldüğü, hayata geçirildiği kutsal bir mekândır. Kısacası Kâbe ve çevresi (Mescid-i Haram), insanları Allah'a yaklaştıran, O'na itaate götüren alamet ve nişanelerden (şeair) olduğu, bunları bünyesinde barındırdığı için İslam'ın simge ve sembollerinden olmuştur.

3.3. Peygamber

Allah'ın en büyük şeairlerinden birisi de kendisinin emir ve yasaklarını insanlara bildiren, haber veren peygamberdir. Peygamber'in şeair olması Allah'ın dinini temsil etmesinden dolayıdır. Elçi, kendisini göndereni ve mesajlarını çağırıştırır. Bu sebeple Hz. Peygamber de Allah'ın ve O'nun gönderdiği dinin (İslam'ın) sembolü olmuştur. Peygamberlere "elçi" denilmesi, hükümdarların halklarına emir ve yasaklarını bildirmek üzere gönderdikleri elçilerine benzer olmalarındandır. Elçilere saygının vacipliği, onlara gösterilen saygının, onları gönderene saygı kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Peygamberlere gösterilmesi istenen saygı şekillerinden bazıları şunlardır:

1- Onlara itaatin vacip olması, itaatlerinin vacip olması 2- Adları anıldığında salât ve selam getirilmesi 3- Huzurlarında yüksek sesle konuşulmaması.⁴³

3.4. Namaz

Allah'ın şeairlerinden diğer bir tanesi de namazdır. Namaz, bireyin Allah karşısındaki kulluğunu temsil eder. Namaz, bireyin Allah huzurundaki boyun eğişini simgeler. Dihlevî'nin de ifade ettiği gibi namaz, insanların, devlet başkanının/ hükümdarın huzurunda kullarının el-pençe divan durması gibi Yüce Allah'ın huzurunda saygıyla durmaları, O'na münâcâtta bulunmaları, O'na boyun eğmeleri anlamına gelmektedir.

⁴¹ Âl-i İmrân; 3/96.

⁴² Âl-i İmrân; 3/97.

⁴³ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 209.

Bu sebeple namaz esnasında, gereksinimlerin arzından önce övgü ve saygı ifade eden cümlelerin tekrarlanması, bireyin davranışlarında hükümdarın huzuruna çıkan kişilerin duruşu gibi dikkatli olması, organlarını hareket ettirmemesi, sağa sola bakmaması gerekli görülmüştür.⁴⁴ Şu hadis bu manayı ifade etmektedir: "Sizden biriniz namaza durduğu zaman, hiç şüphesiz Yüce Allah onun önünde olur"⁴⁵

Namaz, İslam'ın en büyük nişane (şeâir) ve alametlerindendir. Bunlar bulunmadığı zaman, İslam'ın da olmadığına hükmedilir. Çünkü nişane ve alamet kılınan şeylerle, İslam arasında çok kuvvetli bir ilişki vardır. Diğer taraftan namaz, yüzün Allah'a döndürülmesi, O'na teslim olunması anlamında İslam'ı gerçekleştiren yegâne ibadet şeklidir. Bu sebeple namazdan nasibi olmayan bireyin, İslam'la fazla ilgisi yok demektir.⁴⁶ Oruç tutmak da İslam'ın en büyük şeairindendir. Yani İslam'ın simge ve sembolü olan davranışlarındandır.

Bunların dışında ileride görüleceği gibi cami ve mescitler, ezan, cemaat ile namaz, mesela cuma ve bayram namazları, hac, hacdaki menâsik, özel yerler dinin şeairindendir. Başörtüsü, kurban, minare ve alem de dinin simge ve belirtilerindendir. Kısacası Allah'ın şeairleri/ nişaneleri, alamet ve işaretleri çoktur. Yüce Allah'ı hatırlatan bütün şeyler O'nun şeairidir denilebilir.

3.5. Hac

Yüce Allah "Gücü yetenlerin, Beytullah'ı haccetmeleri, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir."⁴⁷ buyurarak, gerekli şartları taşıyan insanları hac etmekle yükümlü kılmaktadır. İslam'ın beş temel esasından biri olan hac ibadeti, dinin şeairlerindendir. Kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'de hacdan hep 'şeair' ve 'meş'ar' olarak söz edilir ve dinin önemli bir 'şeairi'/ sembolü olarak takdim edilir. İslamî esaslardan olan hac, İslam dininin evrenselliğini, birlik ve beraberliğini, ırk, renk, dil, cinsiyet, kültür ve ülke ayırımı yapmadan bütün mümin ve Müslümanların eşitliğinin temsil edildiği bir ibadettir. Hac birçok hikmetleri içinde barındıran hem bedenî hem de malî bir ibadettir. O, imanî yönden insanlara ilki milyarı bulan büyük bir camiaya aidiyet bilincini kazandırır. Hac, bireylere idrak ve bilinç yenileme fırsatı sunar. Bu ibadet, Müslümanların birliğini, dirliğini ve bütünlüğünü temsil eder. Hac, dünya Müslümanlarının kaynaşmasını, birbirlerini ve değişik kültürleri tanımalarını sağlar. O, dinî bilinçlenmeye, imanın harekete geçirilmesine, maddi ve manevî kirlilerden arınmaya, gönlün bütün içtenliğiyle Allah'a yönelmesine aracı olur. Çünkü nefsi arındırmanın yollarından biri de, salih insanların saygı duymakta oldukları, içinde bulundukları, Allah'ı anmakla manen imar ettikleri yerleri

⁴⁴ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 209.

⁴⁵ Buhâri, Ebi Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhâri*, "Edeb", 75, İstanbul, 1413/1992.

⁴⁶ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 530.

⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/97.

zikretmek, oralarda bulunmaktır. Bu durum, yeryüzünü tedvirle görevli meleklerin yardımını celbeder, onların iyi insanlar için yapmış oldukları külli duanın içerisine orayı ziyaret eden herkes girer. Ziyaretçi, böylesi kutsal mekânlarda bulunduğu sırada, meleklerin kendilerine özgün saf halleri ona da yansımaya başlar, böylece arınmış olur. Aynı zamanda hac, gerçek müminleri samimi olmayan münafıklardan ayıran bir gösterge mesabesindedir.⁴⁸ Hac'da kesilen kurbanlarla yoksul ve fakir insanların ihtiyaçları karşılanmış olur. Orada yapılan ticari ilişkilerle Müslümanlar ekonomilerini güçlendirmiş olurlar. Herkes için aynı olan ihram kıyafeti, bütün insanların eşit bireyler olduğunu simgeler. Yine hac esnasında uygulanan ihram yasakları, sosyal hayatta kötülüklerden sakınma alışkanlığı kazandırır. İslam ülkeleri için bir arada olmayı, dirliği, işbirliğini ifade eder. İslam bilginleri ve düşünürleri için ise, Müslümanların çağdaş sorunlarının masaya yatırılarak tespit edildiği ve çözüm yollarının arandığı büyük bir kongre mesabesindedir.

Hac ve umre için Beytullah'ı ziyaret edenlerin say ettikleri (koşarak gidip geldikleri) mekânlar olan Safa ve Merve tepeleri de Allah'ın şeairinden (nişanelerinden) dir. "Bu durum da Kur'an nassıyla sabittir: "Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır."⁴⁹

Bilindiği gibi Safa ile Merve, Mekke'de bulunan Kâbe'nin doğu tarafında bulunan iki tepenin ismidir. Büyük ve pürüzsüz kaya parçalarına Safa; pürüzsüz, bembeyaz, çok sert taşlara da Merve adı verilmektedir. Bu tepelerin Allah'ın işaretlerinden sayılmasının elbette bir takım hikmetleri bulunmaktadır. Bilindiği gibi Hz. İbrahim eşi Hacer ve oğlu İsmail'i Harem mevkiine bırakıp gittikten sonra, Hz. Hacer İsmail'in susaması üzerine su ararken bu iki tepe arasında birçok defa gidip gelmişti. Bu sırada Allah, yardım ve inayetini göstererek Zemzem kuyusunun yerinden su fışkırtmış, zor durumda kaldıkları bir esnada imdatlarına yetişmişti. Böylece Allah, dünyada sevdiklerini bazı zorluklara maruz bırakırsa da, kendisine dua ve sığınmadan yeri kalmayan ve bu konuda elinden gelenleri yapıp, son gücünü sarfettikten sonra sabır ve sebat edenlere, mutlaka ve yakın zamanda rahatlık ve ferahlığını ihsan ederek onlara yardım edeceğini bildirmiş olmaktadır. Bu olaya bir alamet olmak üzere Safa ile Merve'yi kıyamete kadar kendisinin işaretlerinden olarak göstermiştir.⁵⁰ Hacda Safa ve Merve arasında yapılan say, müminlerin annesi Hz. Hacer'in çektiği sıkıntıları ve buna karşı sergilemiş olduğu fedakârlıkları temsil etmektedir. Say yapan kadın-erkek bütün Müslümanlar, o esnada Hz. Hacer'in hatırasını canlandırmış olmaktadır.

Bununla birlikte cahiliye devrinde Safa tepesinde İsaf, Merve tepesinde Naile isminde birer put bulunuyordu. Müşrik Araplar da bu iki tepe arasında say ederler

⁴⁸ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 221

⁴⁹ el-Bakara, 2/ 158.

⁵⁰ Râzî, *et-Tefsirü'l-Kebir*, IV, 174, 176; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 442.

(gidip gelirler), bu putları meshederler ve onların yanında kurban keserlerdi. İslam gelip bu putperest geleneğe son vermekle birlikte yine de Müslümanlar bu iki tepe arasında say etmeyi doğru bulmadılar ve bundan çekindiler. Bunun üzerine bu iki tepe arasında gidip gelmelerinde bir günah ve sakınca olmadığını, aksine bunların Allah'ın şairlerinden/ işaretlerinden olduğunu bildiren bu (Bakara, 158) ayet nazil oldu.

İslam Peygamber'i Hz. Muhammed, Safa ile Merve arasında gidip gelirken (sa'y) müşriklere karşı güç ve kuvvetini göstermek için koşmuştu. Bunun hatırasını canlandırmak için say esnasında koşar gibi yürümek (Hervele) sünnet olmuştur.⁵¹

Ayette geçen Meş'ar-i Haram'tan kasıt da Hacc zamanında Kabe'de ziyaret edilecek belirli yerlerdir. Bu yerler ise Cebel-i Kuzah (Kuzah dağı) ve Müzdelife gibi mekânlardır. Meş'ar-i Haram da haccın nişanlarından birisidir.⁵² Yüce Allah, bu belirlenmiş, özel olarak tespit edilmiş yerde (Meş'ar-i Haram) kendisinin anılmasını istemektedir ki⁵³, bu da söz konusu bu mekânlarda zikrin daha faziletli olduğuna işaret etmektedir.

Mescid-i Haram'da tavaf yapmanın⁵⁴ hikmetleri bulunmaktadır. Tavaf, sözlükte bir şeyin etrafında dönmek ve dolanmak demektir.⁵⁵ Tavaf, Allah'ın rahmetine dalmanın, meleklerin dualarını kendisine celb etmenin mekan ve zamanıdır. İnsan, tavafı Allah'ın emrine inanarak ve vaat ettiğini gönülden kabul ederek yaparsa, bu onun imanının olduğunu açıklar ve ortaya koyar.⁵⁶ Kâbe etrafında dönerek gerçekleştirilen tavaf, evrenin ve yaratılışın bir özeti, teslimiyetin ve ilahi takdire boyun eğişin sembolü sayılır.

Tavafa başlanırken Hacer-i Esved'i selamlamak sünnettir. Hacer-i Esved, ilk önce Hz. İbrahim daha sonra Hz. Muhammed ve ashabının hatırasını anmaya vesile olan bir semboldür.

Hacer-i Esved'i selamlama, bireyin ruhlar âleminde Allah'a verdiği kulluk sözünü yani ahdini yenileme anlamını sembolize eder. Birey, ruhlar âleminde Allah'a verdiği kulluk sözünü, amelleriyle ortaya koyduğu iman akdini bu defa Kabe'de, Beyt'in sahibinin önünde bu hareketiyle temsili olarak yineler. Dolayısıyla Hacer-i Esved'i selamlama, ahdi, beyatı tazelemeyi, sözünde durmayı sembolize eder.

Hac ve umre için ihrama girmek, namaza nispetle tekbir almak gibidir. İhram,

⁵¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 442.

⁵² Zemahşeri, Muhammed b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzîli ve Uyunu'l-Ekâvîli fî Vucuhî't-Tevîl*, thk. Abdurrazzak el-Mehdî, Daru't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997, I, ?; Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, V, 194; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 31-32.

⁵³ el-Bakara, 2/198.

⁵⁴ "Sonra manevî kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atîk'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler. Hac, 22/29.

⁵⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 462.

⁵⁶ Dihlevî, *Huccetü'llahî'l-Bâliğa*, II, 172.

samimiyet ve Allah'ı yüceltmenin duyularla algılanabilir bir şekli olup hacetme azminin belirgin bir eylemle kontrol altına alınmasıdır. İhram, makamdan, mevkiden ve tüm imtiyazlardan soyunmanın simgesidir. O, nefsin her türlü lezzetleri, rahatını, konforunu, alışıktığı alışkanlıklarını, güzelleşmek için yapılan işleri terk etmesi suretiyle Allah'a boyun eğdiğini sembolize eder. Allah uğrunda yorgunluğa katlanma, toza toprağa belenme, pejmürde bir hale düşme manasını gerçekleştirir.⁵⁷ İhram Allah'ın önünde herkesin eşit olduğunu, O'nun nezdinde mal, mülk, sosyal ve ekonomik statünün herhangi bir değerinin bulunmadığını, bütün Müslümanların bu kutsal iklimde eşit ve kardeş olduklarını sembolize eden izâr ve ridâ denilen dikişsiz iki parça havlu/giysidir. Buna bürünen insan, henüz millet, sınıf, sosyal statü vb. gibi insanları birbirinden farklılaştırmaya yol açan çeşitli sosyal öğelerin teşekkül etmediği ilk yaratılıştaki insanı, yani Hz. Âdem'i sembolize eder.

İhram, bireyin nefesine karşı giriştiği mücadele de bir zırhı, dokunulmaz alanda, Harem bölgesinde giyildiğinden de barışın sembolü olmuştur. Diğer yandan ihram, ölen her müminin giyeceği kefeni sembolize eder.

Duruş ve bekleyiş anlamına gelen vakfe⁵⁸ de bir yandan insanın dünyaya ayak basışını, diğer yandan da kıyamet günü Allah'ın huzurunda bekleyişini dirilişi, mahşeri sembolize eder. Vakfe, müminin yaratıcısı huzurunda imanla, sebatla, umutla gerçekleştirdiği bilinçli bir duruştur. Vakfe, bütün Müslümanların, nefislerine, birbirlerine, başkalarına karşı ortaya koyduğu onurlu ve kararlı bir duruştur. Aynı zamanda bu duruş Müslümanların kardeş olduklarını, bir tek din ve millet olduklarını, tek vücut halinde bulunduklarını kanıtlayan asaletli bir duruştur. Müslümanların aynı zaman ve mekânda, Allah'ın rahmetini arzulayarak, içtenlikle dua ve niyaz ederek, yalvarıp yakararak bir araya gelip toplanmaları, bereketlerin inmesi ve hayırların yayılmasına yol açar. Arafat'ta duruşun böyle bir hikmeti de vardır.⁵⁹ Meş'ar-ı Haram'da (Müzdelife'de) vakfenin meşru kılınmasının sebebi, cahiliye döneminde insanların burada toplanıp, birbirlerine karşı güç ve asaletleriyle övünmeleri ve gösteriş yapmalarıdır. Söz konusu bu kötü gelenek ortadan kaldırılmış ve yerine Allah'ı anmaları, tevhid ile onu övmeleri tesis edilmiştir.⁶⁰

Haccın rükünlerinden olan şeytan taşlama da Hz. İbrahim'in kendisine engel olmaya çalışan şeytanı koymak amacıyla ona taş fırlatmasını⁶¹ sembolize eder. Taşlama, bir anlamda şeytana karşı girişilen bir mücadeleyi simgeler. Birey Mina'da attığı her taşı nefesine, şehvetine ve şeytana karşı fırlatır. Bu suretle o, kendisini çeşitli hatalara, kötü eylem ve davranışlara sürükleyen farklı etkenleri bir bir yok etmeye

⁵⁷ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, II, 153.

⁵⁸ İsfehâni, *el- Müfredât*, 832.

⁵⁹ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, II, 156.

⁶⁰ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, II, 158.

⁶¹ Saffat, 37/103-107.

çalışır. Allah'ı anmaya, onun gösterdiği yolda yürümeye mani olmaya çalışan şeytan nerelerden çıkıyorsa, hangi silah ve cepheleri kullanıyorsa oraları yok etmelidir. Bu gibi olayların hatırlanması, insan nefsi üzerinde son derece etkiye sahiptir.⁶²

İhramdan çıkmak vakara ters düşmeyen bir eylemle olmalıdır. Bilindiği gibi İslam her işi bir ölçü ve esasa bağlamıştır. Şayet ihramdan çıkış da din tarafından belirlenmemiş, insanların kendi görüşlerine bırakılmış olsaydı, o zaman her birey bir yol tutar, ihramdan çıkmaya çalışırdı. Her konuda olduğu gibi ihramdan çıkışında tıraşa bağlanması düzensizliğin son bulduğu anlamına gelmektedir. İhramdan tıraş olarak çıkmak, namazdan selam vererek çıkmaya benzer. İfada tavafından önce yapılması ise, devlet başkanının huzuruna girmek isteyen bireyin, girmeden önce kendisine çekti düzen verdiği gibi, Allah'ın evine ziyaret için girecek bireyin de kendisine düzen vermesi gerektiği anlamını taşır.⁶³

Tıraş olmak başka sembolik anlamlarda ifade eder. Şeytana taş atan, peşinden Allah'a bir baş kurban eden hacı, daha sonra tıraş olmak suretiyle sembolik olarak kendi varlığının bir parçasını da Allah yolunda kurban eder. Bu davranış, bir taraftan, gerektiğinde yalnızca saçını değil, canını da Allah yolunda verebileceğini temsil ederken, diğer taraftan, başından dökülen her saç teli, adeta dökülen günahlarını sembolize eder. İhramdan çıkarken saçların tıraş edilmesi, alçak gönüllülüğü, başı açık-yalın ayak" diye tabir edilen Allah'a muhtaç oluşu simgeler. İslam peygamberi bu emri yerine getirenlere "Allah'ım başlarını tıraş ettirenlere merhamet et"⁶⁴ diyerek dua etmiştir.

3. 6. Kurban

Kurban ibadeti de, Kur'an'da ilahi simge ve dini sembollerden biri olarak anılmakta, bunun da ötesinde kurban ibadeti başlı başına bir kulluk eylem ve davranışı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde vurgulanmaktadır: "Biz her ümmete-(Kurban kesmeye uygun) hayvan cinsinden kendilerine rızık olarak verdiklerimiz üzerine Allah'ın adını ansınlar diye- kurban kesmeyi gerekli kıldık... Biz büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Şu halde onları ayakları üzerine dururken üzerlerine Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz)..."⁶⁵ Allah, kurbanlık hayvanları, kendisinin varlığının alamet ve nişanlarından birisi kılmıştır. Elmalılı Muhammed Hamdi (ö.1942)'nin yorumuna göre ise Allah, kurbanlık hayvanları emirler gönderdiği dinin tecellilerini haber veren işaretlerinden kılmıştır.⁶⁶

⁶² Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, II, 158.

⁶³ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, II, 159.

⁶⁴ Buharî, "Hac", 127.

⁶⁵ Hac, 22/34, 36.

⁶⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 304.

Kurban, mümin bireyin, yalnızca Allah istediği için malından mülkünden vazgeçebileceğini ortaya koyduğu ve malını Allah'ın yolunda ve onun rızası istikametinde kurban edebildiğini fiiliyle gösterdiği önemli bir ibadettir. Kurban kesmede Allah'ın rızası temel hedeftir. Çünkü mümin birey bilmektedir ki, kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşmaktadır. Allah'a ulaşan ise, kurban kesen müminlerin takvaları, sorumluluk bilinçleridir.⁶⁷

Bu yüzden bayram namazından sonra kurban kesmek, dini bir yükümlülüktür. Şartlarını taşıyan (mukim ve zengin olan) her Müslüman Allah'a yakın olmak ve onun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle kurban kesmelidir. Yüce Allah Kevser suresinde; "Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"⁶⁸ buyurmuş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de; "Âdemoğlu, kurban bayramı günlerinde Allah için kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmış olamaz"⁶⁹ şeklindeki sözleriyle kurban ibadetinin önemine vurgu yapmışlardır. Kurban yakınlık demektir.⁷⁰ Kurban kesmekten asıl maksat, bu ibadetle Allah'a yakınlık ve onun rızasını kazanmaktır. Bütün ibadetlerde olduğu gibi kurban ibadetinde de Allah'ın rızası ve hoşnutluğunun gözetilmesinin önemine dikkat çekilmiştir. Zira Asr-ı Saadetteki kâfirler putlara dua ediyor, onlar adına kurban ve hayvan kesimi yapıyorlardı. Nitekim "dikili taşlar üzerine kesilen hayvanlar..."⁷¹ —yani putlar için— mealindeki ayet bu hususu dile getirmektedir.⁷² Bu sebeple kurban ibadetinin yalnızca Allah'ın rızası için yapılması öngörülmüştür. Kurbanlık hayvanlar Allah'ın sevgisi ve rızasını kazanmaya vesile edildikleri için Allah'ın nişanelerinden ve İslam'ın simge ve sembollerinden olmuştur.

Hac Suresi'nin kurbanla alakalı ayetlerinden bir tanesinde Yüce Allah şöyle buyurur: "İşte durum bundan ibaret. Artık kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeylere tazim ederse bu, Rabb'inin nezdinde kendisi için sırf hayırdır. Yenilmesi haram kılınanlar dışında, bütün davarlar size helâl edilmiştir. O halde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçının. (...) Bu böyledir. Artık kim Allah'ın şeairini tazim ederse, şüphe yok ki bu, kalplerin takvasındandır."⁷³ "Allah'ın şeairi, bunlara gösterilen saygı da, onlar hakkında gösterilen kusur da Allah'a karşı yapılmış sayılır. Onlar müminlerin varlıklarıyla öyle kaynaşmışlardır ki kalplerini kesip parçalamadıkça kendilerinden ayrılmazlar: Kur'an, Kâbe, Peygamber, namaz, ezan, kurban gibi."

⁶⁷ Hac, 22/37.

⁶⁸ Kevser, 108/2.

⁶⁹ Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ; *Sünen*, "Edahi", 1, İstanbul, 1992.

⁷⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 601.

⁷¹ Maide, 5/3.

⁷² Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Âyât ve's-Süver min Te'vîlât'il-Kur'an*, Thk. Ahmed Vanlıoğlu, Murâca'a, (Tekrar gözden geçiren), Bekir Topaloğlu, İstanbul, 2003, s. 74.

⁷³ Haec 22/30, 32

Hacda kesilen kurbanlar da Allah'ın sembollerindendir. "Kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın sembolleri kıldık."⁷⁴ Hac da kesilen Hedy kurbanı, hac ve umre görevlerini yerine getirebilmenin şükürünü eda etmek niyetiyle kesilmektedir. İnsanlar kurbanlarla Allah'a yaklaşmak, onları Beyt-i Muazzam'a kurban etmek suretiyle Allah'a itaat etmek isterler. Çünkü onlar bu tür fiillerin mutlaka önem verilmesi ve hakkında yarışılması zorunlu olan büyük bir iş olduğuna inanırlar. Allah'ın yapılmasını istediği şeyleri yapmak, kalplerin takvasındandır.⁷⁵ Kurban bayramında ve hac esnasında kurban kesmenin hikmetlerinden birisi de Allah'a hakkıyla kulluktan alıkoyan nefislerin kötü arzu ve isteklerini ortadan kaldırmaktır. Allah için kesilen bu kurbanlardan akıtılan kanlar, kurban sahibinin de günahlarının döküldüğünü, kirlerin giderildiğini⁷⁶ sembolize eder. Kurban ibadeti, bireye, servetini başkalarıyla paylaşabilme ahlak ve erdemini kazandırır; onu cimrilikten ve dünya malına aşırı düşkünlükten kurtarır. Kurban kesmekle nefislerimizi boğazladığımız gibi, namazda da Allah-ü Ekber diyerek nefsimizi Allah yolunda kurban ederiz. Kurban ibadeti, toplumun çeşitli katmanlarını oluşturan zengin ve fakirlerin birbirleriyle kaynaşmalarına aracılık ederek toplumda sosyal barışın hakim olmasını sağlar. Bireyler arasında yardımlaşma, kardeşlik ve dayanışma ruhunu canlı tutup, sosyal adaletin sağlanmasına vesile olur. Toplumun sosyal ve ekonomik açıdan gelişip ilerlemesine katkıda bulunur.

Kısaca kurban ibadeti gerektiğinde bireyin malını ve canını Allah yolunda feda edebileceği kulluk bilincini sembolize eder. O halde kurban da bir simgedir. Neyin simgesidir; can da dahil bütün sevgilerin Allah sevgisi uğruna feda edilebileceğinin simgesidir.

3.7. Ezan ve Minareler

Hiç şüphesiz ki ezan da kudsî şairlerdendir ve tâ Hz. Peygamber'in asr-ı saadetlerinde uygulamaya konmuş, o zamandan bugüne dek İslâm'ın ve Müslüman varlığının vazgeçilmez bir sembolü olmuştur. Ezan sözlükte "ilan etmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, bildirmek" demektir.⁷⁷ "Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir"⁷⁸ ve "İnsanlar arasında haccı ilan et"⁷⁹ ayetlerinde ezan, ilan etmek, duyurmak ve bildirmek anlamlarına gelmektedir.

Terim olarak ezan, farz namazların vaktini bildiren özel sözlerden ibaret bir ilan şeklidir. O halde ezandan amaç, namaz vaktinin geldiğini insanlara duyurmak, ilan etmektir. Bununla birlikte belirli aralıklarda Yüce Allah'ın temel sıfat ve niteliklerini

⁷⁴ Hac, 22/36.

⁷⁵ Râzî, *et-Tefsirü'l-Kebir*, XXIII, 33.

⁷⁶ Hac, 22/29.

⁷⁷ İsfahânî, *el-Müfredât*, 15.

⁷⁸ et-Tevbe, 9/3

⁷⁹ Hac, 22/27

hatırlatmaktır. Ezan aracılığıyla insanlar bir yandan namaza davet edilirken diğer taraftan da İslam'ın temel esaslarını oluşturan Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğu ve gerçek kurtuluşun, felah ve huzurun ahiret mutluluğunda bulunduğu dile getirilerek açıklanmaktadır.⁸⁰

Ezanın ifadeleri sahabeden Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye rüyasında öğretilmiş, o da bu durumu Hz. Peygamber'e haber vermişti. Hz. Peygamber de Abdullah'a ezan sözlerini sesi daha güzel olduğu için Bilal'e öğretmesini istemiş, Bilal'e de ezan cümlelerini ezanda ikişer, ikamette ise birer kere okumasını emretmişti. İslam'ın öncülerinden olan Hz. Ömer de ezanın sözleriyle ilgili aynı rüyayı gördüğünü Allah elçisine bildirmiş, Abdullah b. Zeyd'in kendisinden daha erken davrandığını sözlerine eklemiştir.⁸¹ Bu duyurunun ifadeleri belli sözlerle sınırlandırılmıştır. Allah elçisinin tasvipleriyle meşru kılınan ve kabul edilen ezanın sözleri şöyledir: "Allahü ekber" (Allah en büyüktür) dört kere; Eşhedü en lâ ilahe illallah" (Allah'tan başka tanrı olmadığına şahadet ederim) iki defa; Eşhedü enne Muhammeden resûlullah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahadet ederim) iki defa; "Hayye ale's-salâh" (haydi namaza) iki defa; "Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa) iki defa; "Allâhü ekber" (Allah en büyüktür) iki defa; Lâ ilâhe illallâh" (Allah'tan başka tanrı yoktur). Sabah vaktinin girdiğini bildiren sabah ezanında, "Hayye ale'l-felâh"tan sonra iki kez, "es-Salâtü hayrun mine'n-nevm" (namaz uykudan hayırlıdır) sözü ilave edilir. Ezanın okunması ise sünnet-i müekkededir.⁸²

Ezanın meşruluğu ve fazileti Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir. Ezanın birden çok fazileti ve mükâfatı bulunmaktadır.⁸³ Ezanın meşruluğuna Kur'an'dan şu ayetler delalet etmektedir: "Namaza çağırduğunuz zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlardı. Bu davranışları onların düşünemeyen bir toplum olmasından dolayıdır."⁸⁴ "Ey inananlar! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın."⁸⁵

Yine İslam kültür ve medeniyet tarihinde ezan okumak, terbiye ve eğitim metodu olarak kullanılmıştır. Yeni doğan çocuğun sağ kulağına hafif sesle ezan, sol kulağına da ikamet okumak mendup sayılmıştır.⁸⁶ Böyle yapmakla çocuklarına, Allah'ın varlığı ve birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini, namazı ve İslam'ın vazgeçilmez asli

⁸⁰ Çetin, Abdurrahman, 'Ezan', *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 37.

⁸¹ Buhârî, "Ezan", 1; Müslim, Ebi Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih-i Müslim*, "Salat", 1, İstanbul, 1413/1992; Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşab, *Sünen*, "Salât", 27, İstanbul, 1992; Tirmizî, *Salât*, 25; İbn Mace, Ebi Abdullah b. Yezid el-Kazvanî, *Sünen*, "Ezan", 1, İstanbul, 1992; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünen*, "Ezan", 1, İstanbul, 1413/1992.

⁸² Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, I, 415-420.

⁸³ Buhârî, "Ezan", 4, 9; Müslim, "Salât", 14-18; Ebu Dâvûd, "Salât", 60.

⁸⁴ el- Maide, 5/58

⁸⁵ el-Cum'a, 62/9

⁸⁶ Ebû Davud, Edeb, 108; Tirmizî, Edâhî, 17.

prensiplerini telkin etmiş olurlar.

Türk Edebiyatında da Ezan ve Kur'an temaları işlenmiş, ezanın toplum hayatında taşıdığı mana üzerinde sıklıkla durulmuştur. Ezanın toplumu birleştirici ve kaynaştırıcı etkisini vurgulanmak için çeşitli şiirler yazılmış, ezansız semtlerde yaşayanların ezanın bu birleştirici fonksiyonundan mahrum olacakları düşünülmüştür. Müslüman ve Türk çocuklarının millî ve manevî terbiyenin ilk esasını kulaklarına okunan ezan sesinden aldıkları milletin belleğine işlenmiş, adeta bu uygulama olmazsa olmaz dinî gelenekler arasına girmiş, sosyolojik bir taban bulmuştur.

İstiklal marşımızın değerli şairi Mehmet Akif Ersoy da ezanın Türk milleti katındaki değerini ve üstlendiği fonksiyonu şu mısralarda dile getirir:

Bu ezanlar ki, şahadetleri dinin temeli

Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.

Hız. Peygamber zamanında olmayıp daha sonra inşa edilen minareler de İslam'ın simge ve sembollerinden sayılabilir. Çünkü onları görenler, bulunduğu yerin İslam beldesi olduğunu, orada İslam'a ve kurtuluşa çağrı yapıldığını anlarlar. Minareler, adeta bulundukları yerlerdeki Müslümanların göğe doğru yükselttikleri şahâdet parmaklarıdır. Allah'a ve elçisine inandıklarının tanıklığını yapmaktadırlar. Ünlü şairimiz Necip Fazıl, "Canım İstanbul" isimli şiirinde minarelerin bu fonksiyonuna şu şekilde değinmektedir:

Pırlanta kubbeler, belki bir milyar kırat...

Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;

3. 8. Camiler ve Mescitler

Camiler ve mescitler de İslam'ın simge ve sembollerindendir. Zira bu mekânlar İslam'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar İslam'a özgü bir ibadet olan namaz kılmak için bina edilmiş yerlerdir. Cami, "bir yere toplayıcı ve bir araya getirici" anlamındadır. İslam'da cami ile eş anlama sahip mescit "dik durmak, eğilmek, baş eğmek, anlı yere koymak" gibi anlamlara gelen bir mekân ismidir. Kur'an'da birçok defa "mescid" ve çoğulu olan "mesacid" kelimeleri geçmektedir.⁸⁷ Kur'an-ı Kerim'de mescid kelimesi, Mescidu'l-Haram⁸⁸ ve Mescidu'l- Aksâ⁸⁹ için de kullanılmıştır. İslam'dan önce de Tanrı'ya adanmış, içinde Yüce yaratıcıya dua ve niyazda bulunulan ibadet yerlerine de mescit denilmiştir.⁹⁰ Kur'an'da Allah isminin çokça anıldığı yerlere de genel manada

⁸⁷ Bkz. Abdülhakî, Muhammed Fuat, *el-Mucemu'l-Müfrehes Li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, İstanbul, 1987, mescid ve mesâcid maddeleri s. 345.

⁸⁸ Bakara, 2/144, 149, 150, 191,196,217; Maide, 5/2; Enfal, 8/34; Tevbe, 9/7,19, 28; İsra, 17/1, Hac, 22/25; Fetih, 48/25, 27.

⁸⁹ İsra, 17/1.

⁹⁰ G.Tümer- A.Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, 446.

mescit denilmiştir: "Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi."⁹¹

İslam'ın ilk olarak ortaya çıktığı Mekke'de Müslümanların özel bir ibadet yeri bulunmamaktaydı. İslam peygamberi Hz. Muhammed, kendisinin getirdiği ilahi mesajları kabul eden Hz. Ali ve diğer ashabıyla birlikte Mekke'nin dar sokaklarında gizlice namaz kılmaktaydı. Allah elçisi, genellikle namazlarını bazen Kâbe etrafında, bazen de evinde yalnız başına kılmıştır.

Allah katında her yer bir olduğundan yeryüzünün temiz olan bütün alanlarında namaz kılmak ve secdeye varmak mümkündür. Peygamberimiz de bütün dünyayı mescit olarak tanıdığını vurgulamış; bununla birlikte namaz vakti geldiğinde namazın kılınmasını ve bir mescidde kılınmasını istemiştir.⁹² Zira zamanla gelen İslâmî prensipler ve onların yürürlüğe konması bir ibadethanenin varlığını gerekli kılmıştır.

İslam'da ibadet yeri mescit ile başlamıştır. İslam'ın ilk mescidi Medine'ye yaya olarak bir saatlik mesafede bulunan Kuba denilen meskûn yerde inşa edilmiştir. Hz. Peygamber de bu mescidin yapımına bizzat iştirak etmiş ve içinde namaz kılmıştır. Hz. Peygamber bu mescidi Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında Kuba'da konakladığı esnada bina etmiştir. Buhari'nin rivayetine göre Hz. Peygamber Kuba'da on dört gün kalmıştır.⁹³ Kur'an-ı Kerim'de "İlk günden, temeli takva (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit, içinde namaz kılmana elbette daha layıktır"⁹⁴ anlamındaki ayette anılan mescit Kuba mescididir.

Kuba Mescidinden sonra ilk inşa edilen mescit ise Mescid-i Nebevî'dir. Medine'de inşa edilen bu mescit, İslam'daki camilerin genel planına örneklik teşkil etmiş; ibadet yeri niteliği ağırlık kazanmıştır. Daha sonraları İslam'ın yayıldığı, Müslümanların çoğaldığı yerlerde benzer mescitler yapılmış, zamanla mescitlerin yerini daha büyükleri ve görkemli olan Camiler almıştır.

Mescit ilk zamanlar cemaat halinde namaz ibadetini yerine getirmek için kullanılmışsa da daha sonraları Müslüman bireylerin dinî ve siyasî işlerinin görüşüldüğü bir merkez halini almıştır. Müslümanların namaz kılmak için Hz. Peygamber'in etrafında toplandıkları yere Cami denmiştir.

Camiler, İslam'ın işareti ve bulunduğu bölgenin Müslüman olduğunun delili sayılmıştır. Dolayısıyla bütün insanlar kendisine özgü bir mimari ile inşa edilmiş bu ibadet mekânlarını gördükleri zaman ilk hatırlayacakları şey, İslam dini ve onun yerleştirmeye çalıştığı tevhid inancı olacaktır. Fonksiyonları itibarıyla camiler, İslam'ın

⁹¹ Hac, 22/40.

⁹² Buhari, Enbiyâ, 40; Müslim, Kitabü'l-Mesacid, 4, 9.

⁹³ Buhari, Menakıbu'l-Ensar, 46.

⁹⁴ Tevbe, 9/108.

ve İslam medeniyetinin en önde gelen sembollerindendir. Yüce Allah Kur'an'da "Mescidler şüphesiz Allah'ındır"⁹⁵ buyurarak cami ve mescitlerin ne kadar önemli mekânlar olduğunu belirtmiş olmaktadır. Yüce Allah bu ayetin devamında "Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın" buyurarak, Hristiyanların kiliselerine, Yahudilerin havralarına girdikleri zaman yaptıkları gibi, Müslümanların da camilerde Allah'a eş koşmamaları gerektiğini bildirmektedir.

İslam anlayışına göre mescidlerin en faziletlisi üç tanedir. Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa'dan sonra yeryüzündeki en faziletli mescit, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden hemen sonra ashabıyla birlikte inşa ettiği ve Mescid-i Nebvî veyahut ta Mescid-i Resûl diye anılan Medine Mescididir. Bu mescidler faziletlerini Hz. Peygamber'in şu sözlerinden almaktadırlar: "Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve benim şu mescidim (Mescid-i Nebi)'den başka hiçbir mescid için (namaz kılmak, ibadet etmek maksadıyla) yolculuk yapmak uygun olmaz"⁹⁶ "Benim şu mescidim de kılınan bir vakit namaz, Mescid-i Haram dışındaki diğer mescitlerde kılınacak bin vakit namaza denktir"⁹⁷ Söz konusu hadisler bu mescidleri özellikle de Mescid-i Nebi'yi ziyaret etmenin, orada namaz kılmanın ve ibadet etmenin faziletini dile getirmektedirler.

Cami ve mescitler İslam'ı hatırlattıkları için İslam'ın en ihtişamlı sembollerinden sayılmıştır. Yüce Allah Kur'an'da "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"⁹⁸ buyurarak camilerin yapımı, inşası, onarımı ve bakımıyla yalnızca mümin ve Müslüman bireylerin ilgileneceğini belirtmiştir.

Zaten Müslüman olmayanların cami yaptırmaları veya yapımına katkıda bulunmaları da şu ayet gereğince doğru bulunmamış ve caiz görülmemiştir: "Allah'a ortak koşanlar (Müşrikler), kendilerinin kâfirliğine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme salâhiyetleri yoktur. Onların bütün işleri boşa gitmiştir..."⁹⁹

Cami ve mescitlerin yapımının büyük sevap olması, camilere devamın ve orada namaz kılma ve namazı beklemenin büyük mükâfatlar getirmesi, cami ve mescitlerin İslam'ın şeâirinden yani simge ve sembollerinden olmasındandır. Cami ve mescitler, namazların kılındığı, âbidlerin itikâfa çekildiği, ilahî rahmetin indiği yerlerdir. Mescitler bu açıdan Kâbe'ye benzerler.¹⁰⁰ Bu anlamda Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "Kim abdestli olarak farz bir namaza gitmek üzere evinden çıkarsa,

⁹⁵ el-Cin, 72/18.

⁹⁶ Buhârî, "Savm", 67.

⁹⁷ Nesâî, "Mesâcid", 4.

⁹⁸ et-Tevbe, 9/18.

⁹⁹ et-Tevbe, 9/17.

¹⁰⁰ Dihlevî, *Huccetüillahi'l-Bâliğa*, I, 541-542.

onun ecri, ihram içindeki hacının ecri gibidir; Kim de kuşluk namazı için çıkarsa ve bundan başka bir amacı da olmazsa, onun ecri umre yapanın ecri gibidir.”¹⁰¹

Cami ve mescitlere temiz olan insanlar girebilir. Cünüp ya da aybaşı (hayızlı) halindeki birinin camiye girmesi uygun/ caiz değildir. Çünkü mescitler, namaz ve zikir için inşa edilmiş yerlerdir. Bu özellikleriyle cami ve mescitler İslam'ın nişanelerindendir ve bir tür Kâbe örneği olmaktadır.¹⁰²

3. 9. Tesettür

İslam dininin simge ve sembollerinden bir başkası da tesettürdür. Zira tesettür (kapanması gereken yerlerin örtülmesi¹⁰³), Türkçe karşılığıyla örtünme, Kur'anî bir emirdir. Bu emir, dinî ve ahlakî temellidir. İndiği dönemde dinî ve ahlakî bir gereklilik olan örtünme, bugün bu hükmünü korumaya devam etmektedir.

Müslüman kadınlar her zaman olduğu gibi namaz kılarken de başları örtülü olarak namaz kılarlar. Hâlbuki Batı Dünyası'nın İslâm'da en çok tenkit ettikleri hususlardan birisi Müslüman hanımların örtünmeleridir. Bunu Müslüman erkeklerin kadınları baskı altında tuttukları ve kadınların hür olmadığı şeklinde yorumlarlar ki, bu görüş kesinlikle doğru değildir. Aksine Kur'an, kadınların tanınıp bilinmeleri ve dolayısıyla da toplum hayatında her hangi bir eziyet ve kötü davranışa muhatap olmamaları için örtünmelerini salık vermiştir.

Bu konuya temas eden Kur'an ayetleri şu mealdedir: “Ey peygamber! Hanımlarına kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”¹⁰⁴ “(Resulüm!) Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları hariç olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerlerine çekecek tarzda yürümesinler)...”¹⁰⁵

¹⁰¹ Ebu Dâvûd, “Salât”, 48, (I/153)

¹⁰² Dihlevî, *Hucetüillahi'l-Bâliğa*, I, 510.

¹⁰³ Kapanması gereken yerlerin belirlenmesi için başvuru kaynaklardan birisi de içini gösteren ince bir elbise giymiş olan baldızı Esmâ'ya hitaben Hz. Peygamber'in şu sözü olmuştur: “Esmâ, bir kız ergenlik çağına gelince onun-ellerini ve yüzünü göstererek- şuralarından başka yerlerinin görülmesi caiz değildir.” Ebu Dâvûd, “Libas” 31.

¹⁰⁴ Ahzab, 33/59; Ayrıca bkz. Nur, 24/31.

¹⁰⁵ Nur, 24/31.

3.10. Sünnet Olmak /Hitan

Erkeklik organının ucundaki kabuk (gulfe) denen fazlalığın kesilmesi de bir anlamda İslam'ın veya Müslüman olmanın nişanesidir. Kabuk denen bu deri parçası kesilmediği takdirde kir toplama, idrardan istibra yapmayı önleme ve cinsel ilişki zevkini azaltma gibi bir takım mahzurlara yol açar. Tevrat'ta sünnetin, Hz. İbrahim ve nesline Allah'tan bir damga olduğu yazılıdır. Bunun manası şudur: Krallar, adet üzere kendilerine özgü olan malları, diğerlerinden ayrılması için dağlar ve böylece onları damgalarlar. Hürriyetlerine kavuşturmak (azad etmek) istedikleri kölelere de aynı şeyi yaparlar. Sünnet de bunun gibi, Halil İbrahim milleti için bir damga kılınmıştır. Diğer nişaneler yani simge ve semboller içerisine hile karışabilirse de sünnet alametine hiçbir şekilde hile karışamaz.¹⁰⁶

SONUÇ

Şeâir, Kur'anî bir kavramdır. Bu terim Kur'an-ı Kerim'de Bakara, Maide, Hac sürelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir. Bir yerde de meş'ar (Meş'ar-i Haram) şeklinde geçmektedir.

Şeâir-i İslamiye/ İslami simge ve semboller, özelde İslam'ın kutsal saydığı ibadet ve ibadet yerlerini ifade ettiği gibi, genelde ahlak da dahil dinî bütün mükellefiyetleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu gerçeği göz önünde bulundurduğumuzda Şeâir-i İslamiye'yi yukarıda açıkladıklarımızla sınırlamamız ancak onların en önemlileri olmaları itibariyledir. Çünkü Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarını çağrıştıran her şey İslam'ın simge ve sembolleri olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple Allah'ın şeairine saygı, Allah'ın koyduğu bütün hükümlere saygıyı içermektedir.

Şeair-i İslâm aynı zamanda Müslümanların dini farklılıklarını ifade etmektedir. Yani Şeair-i İslâm/ İslam'ın simge ve sembolleri, Müslüman toplumun alamet-i farikasıdır diğer bir deyişle ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır.

Günümüzde dünya ölçeğinde dinlerin şeâirine özellikle de İslam Dini'nin simge ve sembollerine yönelik tecavüzkâr davranışlar gözlenmektedir. Bu ise İslam Dini'nin temel hedefi olan küresel ve sosyal barışı zedelemektedir. Buna engel olmanın yolu bütün insanlığın özellikle de Müslümanların bu konuda duyarlı olmaları ve İslam'ın simge ve sembollerine saygılı olmalarından geçmektedir.

Bidatler ile şeâirler birbirine zıttır. Bidatler bireyi ve toplumu dinden uzaklaştırırken şeâir ise, onları dine bağlar ve dini bir hayat sürmelerine yardımcı olur. Dinin (İslam) nihai gayesi ise insanları dünya ve öte dünya/ ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. O halde İslam'ın simge ve sembolleri iyi bilinmeli ve onlara hassasiyetle sahip çıkılmalıdır.

¹⁰⁶ Dihlevî, *Huccetüllahi'l-Bâliğa*, I, 518.